

ЛІТАРАТУРНЫ ДАДАТАК ДА ГАЗЕТЫ „САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ”

№ 7

28 красавіка 1928 г.

№ 7

ЗЬ М Е С Т

Пасьлякастрычнікавая Украінская літаратура. Нарыс. Вяена і дзяўчына. Вершы Чарота. На пераломе. Верш. Алесь Дудар. Выпадак з літаратурамі. Аповяданьне Л. Лясная. Літаратурныя сілуэты. Андрэй Александровіч Алёша. Рамантыка піанэрства. Нарыс. 50 гадоў Э. Неядлага. Беларускі народны тэатр у Рызе. Кастусенак. Беларускі тэатр у Польшчы. М. Кацюбінскі. Бібліаграфія.

Пасьлякастрычнікавая украінская літаратура.

Ужо мінула дзевяць гадоў, як у Савецкай Украіне сьвядама творыцца украінская кастрычнікавая літаратура. Арганізцыя кастрычнікавай літаратуры ў Украіне пачынаецца з мая 1919 году, з першага нумару часопісі «Містэцтва».

За часы «Містэцтва» кастрычнікавую літаратуру на Украіне тварылі ў перыяд грамадзянскай вайны ў эканамічных умовах вайнага камунізму, з вялікаю шырэваю на дэнікінскую навалу. Выходзіла «Містэцтва» у Кіеве, дзе былі мацнейшыя, чым на іншых мясцох, украінскія культурныя традыцыі. Ад сямі нумароў «Містэцтва» 1919-20 г. г. вее адначасова крыху халаднаватаю інтэлігентнаю культурнасьцю і гарачым рэвалюцыйным уздымам. «Містэцтва» стварыла рэвалюцыйную кастрычнікавую паэзію замест памёршай грамадзянскай і нацыяналістычнай, дало яе першыя прыклады, дзе адначасова сагоджана агітацыйнасьць і мастацкасьць.

Творчасць рэвалюцыянераў—Еллана, Чумака, Міхайлічэнка і кіраўнічыя артыкулы Міхайлічэнка, Еллана і Карака—распачала будаваньне украінскай пралетарскай літаратуры.

З часам В. Еллан-Блакитны стаў арганізатарам шэрагаў першай пралетарскай украінскай суполкі пісьменьнікаў «Гарт» (радам: «В. Караком»).

У аснову плянформы «Гарту» ляглі наступныя сьцьвярджэньні В. Елланскага.

«Творчасць калектыву праз найбольш яскровых, найбольш выразных сваіх прадстаўнікоў і ёсьць творчасць калектывістычная».

«Пралетарская творчасць—сінонім агульна-чалавечага—бо лёс вызваленьня чалавецтва і яго творчага разьвіцьця непарыўна зьвязана з перамогай пралетарыяту».

«І над усё, перш усяго—зьмест».

Вялікую ролю ў далейшым літаратурным разьвіцьці адыграла лірычная паэзія «Містэцтва». Варта падкрэсьліць тую аднасьць, што існавала паміж мастацкімі шуканьнямі пралетарскіх пісьменьнікаў-рэвалюцыянераў і дасягчэньнямі тагочасных дзеячаў левага мастацтва, шчырых спадарожнікаў рэвалюцыі. «Містэцтва» аб'яднала вакол сябе панфутурыстаў (Сяменка, Сьлісарэнка) і неосымвалістаў (Я. Саўчак, Д. Загул, В. Ірашэнка, М. Цярэшчанка) і Паўла Тычыну.

Цэнтр літаратурнага жыцьця в 1921 году перасунуўся ў Харкаў, які стаў сталіцай УССР. Вакол літкама і новай часопісі «Шляхі Містэцтва» згуртавалася першыя парасткі пралетарскае літаратуры. Там б.м.м.: Уладзімер Сасюр—умоўлены паэг работніцкай аўдыторыі, Мікола Хвілёвы—паэт, не адразу вразумелы для аўды-

торыі і Міхайла, Іогансен—стышовы інтэлігэнт».

В. Палішчук і некаторыя іншыя першыя ў кастрычнікавай літаратуры дасягнулі неорэалістычнага стылю. Ёх творчасць пачынае ліквідацыю палавінчатага, імпрэсіяністычнага стылю. Крыху пазьней пачынаецца ліквідацыя і прозавага, бяссюжэтнага імпрэсіянізму.

У красавіку 1922 г. у Харкаве за сьноўнаецца суполка рэвалюцыйных сялянскіх пісьменьнікаў «Плуг» пад старшынствам Сяргея Піліпенка.

«Плуг» вельмі хутка разьвінуў надта шырокую дзейнасьць. Ініцыятыўную групу складалі: І. Сенчанка, С. Пілепенка, А. Панаў, Гр. Каляда, О. Яровы, І. Шэўчэнка, А. Крашаніца.

Праз год другая ініцыятыўная група літаратараў заснавала суполку пралетарскіх пісьменьнікаў «Гарт» (у студзені 1923 г.). Першапачатковы склад суполкі: В. Карак, В. Еллан, В. Сасюра, М. Іогансен, В. Палішчук, К. Гардзіенка, С. Касянюк, М. Хвілёвы, І. Кулік, М. Хрыстовы, О. Капыленка, М. Майскі, Гр. Каляда, О. Корж. На чале аб'яднаньня сталі Васіль Еллан і Мікола Хвілёвы.

Распачаўся трэці перыяд Кастрычнікавай літаратуры.

За 1923 год «Гарт» шырока разгарнуў сваю дзейнасьць. Да асноўнага літаратурнага асяродку далучылі-

як працівники інших галін мистецтва, організувалися театральні, мистецькі і музичні сектори. З'явилися філії у Києві, Каменець-Подольську, у Адєсе, Кацярынаславе (Днепрапетроўську пасяля). Нават у Амэрыцы в 1923 г. існуе Заакэанская філія «Гарту».

У сваю чаргу «Плуг» накрывае ўсю Украіну сваімі філіямі. Між абедзьвюма рэвалюцыйнымі арганізацыямі спачатку існуе згода, але з канца 1924 г. вынікаюць вострыя супярэчнасьці.

Улетку 1924 г. закладаецца аб'яднаньне «Ланка» у складзе пяці членаў— В. Антаненка-Давідовіча, Гр. Касінка, В. Падмагільнага, Т. Асьмачка і Е. Плужніка.

З часам «Ланка» ператвараецца ў майстэрню «рэвалюцыйнага слова» або «Марс».

Сярод арганізацыі пэўную гегемонію забірае «Гарт», які яднае ў сабе наймацнейшых пісьменьнікаў маладой літаратуры.

«Гарт» і «Плуг» выдаюць з 1924 г. свае альманахі пад тымі-ж назвамі.

Вучні Хвілёвага за год 1923—1926 павыбіваліся на ўласныя сьцежкі. У іх творчасьці заметна большую ролю адыгрываюць элементы зместу тэмы, настрою, ідэя.

Найбліжэйшым па манеры да Хвілёвага Аляксандар Калыленка ады-

шоў ад настаўніка па лініі мастроу. Ён навучыўся саркастычна выкрываць жыцьцёвую брыдоту, ня губляючы пры гэтым свайго надзвычайна бадзёрага тону.

Аркадзь Любчанка, надта лірычны спачатку, зьнізіў цяпер імпрэсіяністычную ўзьнесласьць да ўзроўню цалкам рэалістычнай, бытавой размовы. Вельмі хутка мяняе тэматыку.

Цікава літаратурная эвалюцыя плужаніна да канца 1925 г. Пётры Панча. Чалавек з вялікім жыцьцёвым вопытам, ён надумаўся выкарыстаць яго плянава. Напісаньня ім апавяданьні (ваенныя і гістарычныя) выяўляюць у ім мастацкага майстра сваёй справы.

У 1925—26 г. г. у літаратурным жыцьці Украіны вынікла дыскусія, якая прывяла да глыбокіх рэарганізацыйных зьмен і была ў канчатковым разрахунку жыцьцятворча. Арганізацыйныя вынікі былі наступныя:

Пасяля сьмерці Васіля Благітнага «Гарт» ня змог абдолець унутранага крызісу і незаметна памёр у Харкаве, калі в яго вышаў увесь актыў у канцы 1925 г., утварыўшы ў 1926 г. «Вільню Акадэмію Пролетарскай Літаратуры».

Разам з тым арганізацыя сялянскіх пісьменьнікаў «Плуг» чуць ня ўпала

пад цяжарам свайго масавізму, які перайшоў усякія межы. «Плуг» прымушан быў ужыць суровыя захады да самаскарачэньня і распусьціць філіі. Орган яго «Плужанін» ператварыўся ў тыповы літаратурны часопіс з студыйным ухілам.

Частка маладых плужан пралетарскай арыентацыі вышла з «Плуга» і ўтварыла суполку пралетарскай літаратурнай моладзі пад шэфствам ЦК ЛКСМУ.

Арганізацыйны маразм ва украінскай пралетарскай літаратуры на пачатку 1927 г. спынен рашучымі захадамі. Па ініцыятыве харкаўскай групы пісьменьнікаў, да якіх далучыліся кіеўскія і адэскія таварышы, 25—28 студзеня 1927 г. быў скліканы ўсеукраінскі зьезд пралетарскіх пісьменьнікаў; на гэтым зьездзе ўтворана ўсеукраінская Суполка Пралетарскіх Пісьменьнікаў, якая аб'яднала тых, што не хацелі капітуляваць і перараджацца. У літаратурным паветры зноў, як пры самым пачатку арганізацыі кастрычнікавае літаратуры, запахла аэонам і рэвалюцыйнай рамантыкай.

З лета 1927 г. пачынаецца чацьвёрты пэрыяд разьвіцьця кастрычнікавае літаратуры, пэрыяд шырокага яе прадукцыйнага разгортваньня.

М. Чарот.

Вясна і дзяўчына.

Кожная вясне
Кожная дзяўчына рада,
Бо вясна сум дзяўчыны расьсее,
Не паслухае сэрца парады.

Дзень вясновы жалбы не разьвее,
Пакуль ёсьць войнаў дзініх пагрозы...
І пабачыў вясной на траве я
Не расу, а дзяўчыны той сьлёзы.

Знаю вясну,
Знаю адну дзяўчыну,
Калі сум ў яе сэрцы заснуў,
Як змораны хтось ў адпачынак.

Ты ня плач, толькі помні аб гэтым...
Ты ня траць ні надзей, ні красы.
Час ідзе—я уврокам паэты
Сьлёз ня бачу, а каплі вясеньней расы.

* * *

У жыцьці я радасьць рассыпаю
І песьнямі і словам,
Таму, што ў сэрцы усхліпае
Прамень сьветла-вясновы.

Бывае: нешта прамільгае,
Эх, чорнае такое,
Нібы груган той па-над гаем,—
Я і тагды опаноен.

Таму, што веры не парушыць
Ні сябра мой, ні вораг.
На сьвечы шмат ёсьць крывадушных
Сягонья, як і ўчора.

Бывае сьцелюць гэтан мякка,
О, як-жа цьвёрда сьпіцца.
Ад іх далёка праўда-матка,
У паветры, як сініца.

Няхай, мяне не запужае
Хлусьня іх—і пашчота
Адзінуў ўсё, нават бяз жалю
А іх пашлю—да чорта!

У жыцьці я радасьць рассыпаю
І песьнямі і словам,
Таму, што ў сэрцы усхліпае
Прамень сьветла-вясновы.

Ал. Дудар.

На пераломе.

Заапталіся, загаманілі,
подлым шыпам напашняюць вушы,
выпаўзлі з-пад сьценак ды з магільны
цудам недабітыя клікушы.
Селі колам, п'яўкамі да сэрца
прысмакталіся, за горла ціснуць,
распускаяюць каінавы сеці,
коляць вочы зіркам ненавісным.
Душаць волю, смеласць і рашу-
часць за сваіх, чужых і незнаёмых...

Трэба шмат вялікіх рэволюцый,
каб да рэшты знішчыць гадаў цём-
ных!..

Кіну песьню. З звонам на калене
перарву пакрыўджаныя струны...
Вывеў край наш з безгалосся Ленін,
паказаў дарогу да Камуны.
Гэты шлях змяніць ніхто ня можа,
ні халопам не змяніць, ні пану...
Не пайду гукаць на раздарожжы:

— Ілі, ілі, лама савахані...
Гнеўнае маё хай змоўкне слова!..
Чэсьць і месца гадам вузкалобьм!
Калі сэнс гісторыі нязломны,
дык і ім Камуну ня угробіць.
Заблішчыць яна пабедным бляскам,
распарошыць подласць, ды двудуш-
ша.

Спарахнеюць ад яе няласкі
сёняшнія хціўцы ды клікушы.

Л. Лясная.

Выпадак з літаратарамі.

Аднойчы каза мне драматург Шпічка:
— Думаю напісаць камедыю «Не
хадзеце, пралетары, у Новыя Бава-
рыі», бо гэтых Баварыяў занадта
шмат развілося...

Я перабіў драматурга Шпічку:

— Ты,—кажу,—пра мяне такіх
гісторый не раскажвай, таму што я
закляты вораг усякіх сьпіртаў.

Шпічка супакоіў мяне:

— Я ўсё гэта для прыкладу кажу...
Але такія выпадкі бываюць і з гэтым
трэба змагацца.

— Што да змаганьня, — адказваю,
—я згодзен. З прыемнасьцю прыму
ўдзел у стварэньні п'есы «не хадзіце,
пралетары, у Новыя Баварыі».

Шпічка сьціснуў маю руку:

— Дзякую. Я так і думаў, што ты
са мной адных поглядаў. Трэба нам
толькі навадраваць па піўніцах, каб
вывучыць п'яны быт; што ты на гэта
скажаш?

— Хоць і зараз! Рабіць так рабіць.
Ідзем у «Новую Баварыю».

Пайшлі.

Прыходзім у «Новую Баварыю».
Народу—цэма.

Селі за столік, вынулі запісныя
кніжкі, пачалі адзначаць характэрныя
моманты п'янага быту.

А Шпічка і кажа:

— Нялоўка, ведаеш, так сядзець.
Падумаюць яшчэ, што мы жулікі якія-
небудзь. Давай возьмем пару піва.

А я яму:

— Хоць я і закляты вораг усякага
сьпірту, але ўзяць пару піва згодзен.
Мэта апраўдвае сродак.

Папрасілі піва, налілі, п'ём. А алоў-
кі аж трашчаць, так прапуюць.

У гэты час падыходзе да нас суб-
ект на вастылях. Адна нага ў боце,
другая—у пантофлі. Сьхіляе галаву,
працягвае руку і кажа:

Падайце члену рабочыяам
мне, шахцёру із Данбаса.

Зваліўся ў шахту, скалечыў ногі—
цяпер прашу ў вас дапамогі.

Я ўскочыў і жару экспромтам:

Рабочы! Ты мой друг і брат,
з табою быць заўсёды рад.

Вельмі задаволеныя друг другам і
сабой, мы ўселіся.

Шпічка заказывае паўтузіны піва,
а сам падміргівае мне.

— Трэба бач, гэтага суб'екта ска-
рыстаць для п'есы.

П'ём. Суб'ект расказвае пра сваё
жыццё-быццё.

— Я, каза, 73 сажні ляцеў. 33
разы ў паветры перакуліўся і ўстаў
на ногі. Ня будзь я фізкультурнік—
не сядзець-бы мне поруч з вамі.

Пасьля Шпічка.

— Поўтузіны піва!

І я:

— Поўтузіны піва.

Наліваем, выпіваем, запісныя кніжкі
ў кішэню. Шпічка клянеца напісаць
п'есу ўтрыццаць тры эпизоды, і ак-
тыўна перакульвае бутэльку. Я выз-
начаю схэму канструкцыйнага роману
і валюся з крэсла. Суб'ект абымае
нас абоіх і гавора:

— Выбачайце, таварышы, я на хві-
лінку выйду.

Ён пайшоў, а мы пачалі спрачацца:

— Я вазьму яго сабе,—кажа Шпіч-
ка,—ён мне патрэбен, як тып для
драмы.

— Ну, ужо выбачай,—кажу я,—ён
мне патрэбен, як гэрой роману.

Доўга спрачаліся, Шпічка абавзаў
мяне халтуршчыкам, а я яго—саламя-
ным драматургам. Ён схопіў бутэльку
і я схопіў бутэльку.

Развіцьцё драмы спыніў голас афі-
цыянта:

— Пара, грамадзяне, расходзіцца.

— Колькі з нас?

— З вас роўна дзесяць рублёў.

Я ў кішэню.

— Плаціць буду я.

І шпічка ў кішэню.

— Не, я буду плаціць. Не хачу
мець справу з халтуршчыкам.

Я ў кішэню. У другую. У трэцяю.
Няма грошы. Што за чорт.

І кажу Шпіццы:

— Ну добра, плаці, калі ты так
набіваешся

А ён пашукаў-пашукаў і кажа:

— Ну добра, плаці ты, калі табе
так хочацца.

— Не, сур'эзна, плаці, у мяне дроб-
ных няма.

— І ў мяне дзесяць чырвонаў ад-
ной паперкай.

Афіцыянт слухаў, ды як загне:

— Вы, каза, хлюсты, маму вашу,
дурня не валяйце, плаціце, а не—мілі-
цыю клікву!

Шпічка зьбялеў. «Зачыні сваю не-
цэнзурную пастку. Тут грошы прапа-
лі, а ты паніку наводзіш». «Што, у
цябе грошы прапалі?» «А ці-ж і ў
цябе таксама?» «У мяне дзесяць
чырвонаў». «І ў мяне» «Стой!»
«Што?» «Ды гэты...» «Хто?» «На ка-
стылях...» «Ну?» «Ён мяне абнімаў».
«І мяне».

Шпічка да дзвярэй, я за ім, афі-
цыянт за намі, схопіў за фалды, мы
рвёмся, ён трымае. «Міліцыя! Міліцыя!»
«Пусьці!» «Пусьці!» Сабралася грама-
да. «Хуліганаў злавідзі!» «Схопілі на
рабоце!» «Бач якія». «Хоць яшчэ бі
па мордзе!» «Давайце, грамадзяне,
правучым іх, сыноў сабачых...» «Ну,—
кажу Шпіццы,—такая сытуацыя скла-
дваецца, што ну яго к чорту».

Прышлі ў райён, усё расказалі,
дакумэнты паказалі.

— Пасядзіце да раніцы, раніцай
правярэм. Можна ў вас дакумэнты пад-
ложныя.

Пасядзелі... Выйшлі.

А п'есу «Не хадзіце, пралетары, у
Новыя Баварыі» пісаць раздумалі.

Вельмі цяжка вывучаць п'яны быт.

Літаратурныя сілуэты.

Андрэй Александровіч.

Патрэцяе: крытыка наша ўжо будзе аб'ектыўнай.

Пачацьвертае: каб не ўраўнуць!..

„Ён такі маленькі, што калі ідзе па вуліцы аўтамабілі праз яго пракваваюць...“

А рамізьнікі крычаць: „гоп, гоп! паберажыся! І хто гэта дзяцей бяз матак па вуліцы пускае“.

Па Астапу Вішні.

Андрэй Александровіч амаль да 10 гадоў бегаў без штаноў па Пярэсьпе.

Гэты выпадак, у свой час, навёў некаторых літаратурных крытыкаў на сумненні і просты, вразумелы, беларускі звычай, які сьведчыць, ня болей, як аб «вроджонном недоверии» беларусоў да вопраткі, некаторыя Вісарыёнчыкі, выкарысталі ў сваёй крытыцы.

Тыя самыя, — «неістовыя» Вісарыёнчыкі, убачыўшы якіх, мы пытаемся:

— «Зачем он шапкой дорожит?»

Гэтыя Вісарыёнчыкі, дачуўшыся аб тым, што Александровіч да 10 гадоў хадзіў без штаноў і бяз ботаў, робяць нечаканы вывад:

Андрэй Александровіч — баяк.

Пасля гэтага, здзівіўшыся сіле свайго крытычнага аналізу, Вісарыёнчыкі аналізатарствуюць далей:

— А раз ужо намі высветлена, што Александровіч баяк, то ня можа быць, каб ён ня быў грамайдой, бо іначай пашто яму было-б быць баяком?

І далей, ужо заклаваўшыся ад сілы ўласнага красамоўства, абураныя Вісарыёнчыкі, пераходзячы непасрэдна да літаратурнай крытыкі творчасці Андрэя Александровіча, пішуць:

— Андрэй Александровіч па свайму сацыяльнаму паходжэньню яшчэ і акул.

Па бацьку Александровіч — Магдальна!

Далей ужо ідзе крытыка па матары.

А потым:

Кусі яго! кусі!..

Як вы думаеце, таварышы чытачы, патрэбна гэтка крытыка беларускаму пісьменьніку?

Александровіч гаворыць, — патрэбна! Як мёртваму, гаворыць, галёшы...

Але досыць аб крытыцы, бо, папершае: гэтка крытыка была даўно.

Падругое: гэтай крытыкі больш ня будзе!

Андрэй Александровіч яшчэ вельмі малады, і, сапраўды калі ён праходзіць па вуліцы, некаторыя крычаць:

„Гэй, гэі паберажыся! І хто гэта дзяцей бяз матак па вуліцы пускае“?

Але Андрэй Александровіч не зважае на гэтыя выкрыкі, нават і тады, калі яны нясуцца з вуснаў тых рамізьнікаў, імёны якіх значацца ў сьпісу беларускіх культурнікаў.

Андрэй Александровіч, — ідзе.

Расьце і ідзе наперад.

Ідзе, не зважаючы на тых, хто адстае...

Ідзе і, такім чынам, па сваёй расьсяянасьці, далёка зайдзе!

Зайдзе, бо не зважае на завываньні беларускага мешчаніна.

Зайдзе, бо разумее, што гэтыя завываньні і творчасць — гэта вага нашай літаратуры.

Чым болей на адной чашцы, тым вышэй другая.

Андрэй Александровіч знойдзе сабе шлях.

І будзем верыць — сумленны шлях.

Бо шляхі бываюць розныя. Я вунь ведаю аднаго чалавека, які некалі казаў мне, што ён абавязкова пойдзе па шляху да славы.

І ён пайшоў шукаць шлях да славы. Але пайшоў шляхамі сьвятога Іоны, які, як вядома, вышаў у сьвятны непасрэдна праз чрэва кіта.

Так вось і той знаёмы, які ўжо мае дармаватую пасаду, моцны лоб, які ў сярэднявечча вельмі-б згадзіўся для разьбіваньня крэпасных сьцен, пару вліліх вушэй і ніштаватую сьпіну, чым, уласьціва кажучы, і закончваецца яго духоўны твар для спадчыны.

Андрэй Александровіч не належыць да тых патэнтаваных беларусоў, аб якіх найвялікшы беларускі паэта пісаў:

— „А што-ж дагэтуль вы рабілі?“

А дзе-ж дагэтуль вы былі?

Не належыць хаця-б таму, што ён яшчэ малады.

Не належыць яшчэ і таму, што, ня глядзячы на яго моладасьць, ён усё-ж такі помніць той час, калі, будучы дзіцянем, аднойчы зьвярнуўся да аднаго тутэйшага, зьвярнуўся па справах беларускага дзіцячага гуртка, старшынею якога і быў тады Андрэй Александровіч.

Андрэй Александровіч добра памятае, як тады маладому старшыні гэтага беларускага дзіцячага гуртка прапанавалі «чэстыю» (за каўнер) пакінуць памяшканьне гэтай асьветнай установы...

Дзіцячыя годы Андрэя Александровіча?

Што сказаць аб іх?

Гэта самыя звычайныя годы беларускага пісьменьніка ў дзяцінстве:

«Бяз хлеба жыў і хлеб з крапівы еў»

Адным словам, так як і іншыя маладыя беларускія пісьменьнікі...

Андрэй Александровіч яшчэ расьце. Але калі ён дарос ужо да паэмы «Цені на сонцы», паэмы, навакол якой падняўся гэты сьвістаплыс некаторых «інтэлігентаў», значыць чаха здольнасьці Андрэя Александровіча ўзьнялася досыць высока.

А сьвістаплыс, трэба адзначыць, падняўся рэдкі ў гісторыі літаратуры.

Бо ці быў, скажам, у гісторыі літаратуры гэты выпадак, каб паводле літаратурных тыпаў, выведзеных якім-небудзь пісьменьнікам, паўсталі-б жывыя тыпы і загаварылі.

Вось так прыблізна загаварылі:

— Дастаеўскі напісаў «Идиот». Гэта пра мяне. Расьсьледуем судовым парадкам!..

Або, што было-б, каб усе гэтыя Чычыковы, Фамусавы, Мальераўскія мяшчане ды іншыя, пазнаючы сябе, пачыналі-б пагражаць судом пісьменьнікам.

Адзін Хлестакоў чаго-б нарабіў!

Але, здаецца, гэта яшчэ толькі першы выпадак, калі ў сувязі з паэмай «Цені на сонцы» з сонца спаўзьлі «цены», пачалі пагражаць паэту судом і, споўшы з сонца, чалавечым голасам ляць паэту:

— І крэтынам...

— І папуасам...

— І людэдам!..

Андрэй Александровіч кажа, што ён і сапраўды людэад, што ён і сапраўды мог-бы зьвесці гэтых «інтэлігентаў», каб толькі, кажа, нейкі дужа паганя пах ад іх ня ішоў.

Нават па росту, казаў Александровіч, з некаторымі-б справіўся, але па цаху, кажа, дык не магу!

Алёша.

Рамантыка піанэрства.

(Экзотыка, вандраваньне, прыгоды і фантастыка).

Літаратура гэтай тэматыкі, якая пералічана ў падзагалюк гэтага артыкулу, звычайна залічваецца ў катэгорыю «юнацкай» літаратуры.

Гэта мае пэўны грунт. Але цікавасць да гэтага літаратуры ня трэба лічыць выключнай прывілеяй юнацтва. Ёсць падстава сьцьвярджаць, што сярод людзей сярэдняга веку і нават старых маецца значная колькасць аматараў і знаўцаў літаратуры памянёных жанраў...

Яе найбольш калерытны прыклад, прывядзём пакойнага таварыша М. П. Паўловіча—б. старшыню Ўсесаюзнай Асацыяцыі Ўсходазнаўства—аднаго з найшырэй асьвечаных людзей нашага часу.

Ды і сярод жывых сучаснікаў нашых, зусім не юнакоў фізічна, можна знайсці не адзін дэсятка, а можа і сотню прыкладаў такога-ж гатунку.

І для гэтага маюцца абгрунтаваныя падставы. Калі мы прыгледзімся да пахаджэньня, характару і асаўных адзнак літаратуры гэтых жанраў, то ўбачым, што гэтыя жанры запраўды заслугоўваюць увагі людзей такога ўзроўню, як пакойны тав. Паўловіч, і, падругое, што гэты жанр зьяўляецца найпатрабнейшым для юнацкай аўдыторыі.

* * *

Перш за ўсё—некалькі гістарычных даведак.

З найбольш выдатных твораў сусьветнай літаратуры элемент вандраўнічы і прыгодніцкі маецца ў такіх званых «Арабскіх казках»—«Тысяча і адна ноч».

Шукаваньне каштоўных багацьцяў, падарожжа па чужоўных нязвычайных краінах зямлі—вось іх тэматыка; фантастычныя прыгоды, хваляючае чарагаваньне жаклівых здарэньняў і чароўных казачных падзей, аптамістычны фаталізм і разам—весела, смела, часам авантурыстычна мараль—вось характэрныя рыскі пабудовы іх афармленьня.

Як нам ужо вядома, «Арабскія казкі»—гэта ня толькі арабскі твор. Арабы часоў Халіфату, калі іх гандлёвыя шляхі ахаплялі Мяжыземнамарскія краіны, Афрыку, Заходнюю Эўропу, Пярсыю, Сярэднюю Азію, Кітай, Індыю, Малаку, Мадагаскар і Інданэзію,—вельмі многа свайго ўклалі ў гэтыя творы (Багдадскі цыкль казак); але ў аснове іх—спадчына персыдзкая, індыйская і старых, памёршых цяпер, малайскіх марскіх культур—чые караблі калісь плавалі па

Індыйскім акіяне і зьвязвалі Яву і Суматру з Індыяй, Пярсыяй, берагам Самалі і Мадагаскарам.

Вандраўнічыя элемэнты, як і актыўна-авантурніцкая ўстаноўка ў іх зьяўляецца—шуканьне шчасьця і прыбытку.

Возьмем яшчэ адзін сусьветна-вядомы твор з вандраўнічым і авантурным элемэнтам «Рабінзон Крузо». І гэта быў твор эпохі. Гэта—гимн брытанска-галандзкіх піанэраў-дасьледчыкаў XVII—XVIII стагодзьдзя, гэта цэлая праграма, кодэкс і рамантыка гістарычнай эпархіяльнай місіі, што падсвядома і ўспрымалася дэсяткамі пакаленьняў і выкоўвала мараль піанэра-калёнізатара.

І не дарма «Рабінзон» ува ўсіх школьных каталёгах эўрапейскага і амэрыканскага капіталістычнага сьвету, ува ўсіх сьпісках ракамендаванай літаратуры выхаваньня, стаіць на адных з першых месц, поруч з бібліяй.

Возьмем Фэнімора Купэра, які так сама адчыніў цэлую эпоху прыгодніцкага жанру. Зьмест у яго такі-ж, як і ў «Рабінзоне», толькі ў новых умовах—ва ўмовах экстрэмыўнага калёнізацыйнага піанэрства купкі пасяленцаў на новым, невядомым і не дасьледжаным, але стаўшым іх уласнасьцю, кантынэнце. Гэта рамантыка піанэраў новай Амэрыкі, Амэрыкі тых часоў, калі Нью-Ёрк, Бастон і Філадэльфія былі купкамі ўзброеных блёкгаузаў, а за іх ваколіцамі хадзілі мядзьведзі.

* * *

19 стагодзьдзе, з яго апошнім дасьледваньнем зямлі, з яго напружаным адшукваньнем яшчэ незнаёмых кускаў зямлі, глыбін мора і г. д.,—далі магчымасьць пашырыць спадчыну Фэнімора Купэра.

Толькі гэта ўжо—новыя формы піанэрства, і новыя ноткі зьяўляюцца ў яго рамантыцы.

Піанэр ужо не самастойны тварэц, ня выдумвае са сваёй галавы.

Па пяскох пустынь, па джунглях тропікаў, па стэпах Амэрыкі, Аўстраліі і Паўднёвай Афрыкі, у сьнягах Канады, на фрэгатах, яхтах і платолах па ўсіх акіянах—вандруюць гэроі Майн-Рыда, вьстомныя дасьледчыкі і насіцелі «культуры», заўсёды знаходзяцца ў выключна варожых абставінах.

«Марскія ваўкі», піраты, мужныя калёнізатары—галандцы, французы і англа-саксы пераходзяць зямную кулю ува ўсіх напрамках, як гаспадары-арганізатары, яд мэсіі «культуры».

Непасрэдна-практычная, натуральна-дасьледчая ўстаноўка не заўважае ідэолёгіі прамысловага капіталу—ідэолёгічнага арганізатара масавага шукача і арганізатара рынку. Распаўсюджваньне «культуры»—начале За яе—гістарычны працэс, за яе—гатовы да паслуг ангельскі бог, за яе шчасьце і выпадак.

Літаратура па гэтаму пытаньню вельмі багатая. Найшталт Майн-Рыда пішуць многія. Хто, напрыклад, ня ведае Густава Эмара, Райдэра Хаггарда, Эміліо Сальгары, Луі Бусэнара і інш.

Французы, ангельцы, гішпанцы перакладзены і перакладаюцца на ўсе мовы, чытаюцца з захапленьнем у перакладах, яны далі творчасць запраўды інтэрнацыянальную,—толькі калёнізатарскі-інтэрнацыянальную.

Інтэрнацыянальнасьці гэтай нават не заўважае павярхоўны флёр тых ці іншых нацыянальна-калёнізатарскіх сымпатыі, якія іншы раз трапляюцца пры сутычцы ў сюжэце канкурэнтных інтарэсаў французаў і ангельцаў, ангельцаў і гішпанцаў, гішпанцаў і галандцаў і г. д.

Бо на першым пляне рэльефна выступаюць і ўсё іншае адсоўваюць два галоўных гэроі: белы насіцель «культуры»—прыродны гаспадар і арганізатар, і варожы для яго перашкоды неарганізаванай стыхіі: хвалі акіяну, жара, ліхарадка, марозы, зьвяры, розныя гады і г. д., і г. д.

Рамантыка перамогі гэтых перашкод, рамантыка ваяўнічага культуртрэгерскага піанэрства эўрапейска-амэрыканскай капіталістычнай культуры—вось зьмест вандраўнічай, географічна-авантурнай літаратуры XIX—XX стагодзьдзя.

* * *

Пачатак новага напрамку ў літаратуры гэтага парадку зрабіў Жюль-Вэрн.

Земляўладаньне—галоўны стымул гэтай літаратуры другой паловы XIX стагодзьдзя,—застаецца і ў Жюль-Вэрна.

Але ў яго высюўваецца новы момант: «Як? Чым? Якою зброяй? Дзе перспектывы новай зброі, больш магутнай і дасканалай?»

Праз Афрыку—на аэрастаце, праз акіян—на «Наўцілісе», праз кратэр вулькана да цэнтру зямлі; на акіяне, як дома, на пльвучай высьпе, нарэшце, яшчэ далей: на месяц на наўкола месяцу—у гарматным знарадзе, і яшчэ далей у міжпланэтных прасторы.

Аб элемэнтах абгрунтаванага навуковага праоцтва ў творчасці Жюль-

Беларускі народны тэатр у Рызе.

24 сакавіка ў фабрычным раёне г. Рыгі, на так званай Чырвонай Дзвіне па Сымонаўскай вул. № 16, адчыніўся Беларускі Народны Тэатр.

Адчыненне Беларускага Тэатру ў Рызе зьяўляецца новым, вельмі важным дасягненнем беларускае нацыянальнае меншасці ў Латвіі. Да адчынення свайго сталага тэатру латвійскія беларусы рыхтаваліся ўжо даўно, але толькі ў гэтым годзе здолелі паставіць гэтую справу на належны грунт.

Першая спроба наладзіць сталы беларускі тэатр была зроблена ў Латвіі яшчэ ў 1921 годзе. Сіламі гр. гр. К. Езавітава і І. Дварчаніна была арганізавана вандруйна беларуская трупна, якая пад кіраўніцтвам рэжысэра С. Заліўскага, з вялікім поспехам паставіла шэраг беларускіх спектакляў у Дзвінску, Рэжыцы, Краслаўцы, і Бароўцы, выклікаючы ўсюды зацікаўленасць да беларускага мастацтва і ўзбуджаючы сярод беларусоў нацыянальную сьведомасць. Аднак, адсутнасць якое-колечы дапамогі і вялікія выдаткі на разьезды, якія рабіліся часта коньмі на вялікую адлегласць, спынілі працу вандруйнае трупы і прымусілі абмежавацца тэатральнаю працай у г. Дзвінску.

Увесь 1922 году ў Дзвінску, пад кіраўніцтвам гр. гр. Э. Будзько і К. Езавітава ды прад рэжысурай маладога артысты Я. Камаржынскага, рэгулярна працуе новая беларуская трупна, якая ладзіць свае спектаклі ў мясцовым клубе, у залі латгалскага клубу «Саўле», у клубе чыгуначнікаў і інш., ды нарэшце, адважваецца аднавіць спробы вандруйнае трупы і выяжджае ў Прыдзруйшчыну, Ізабелінчыну і іншыя беларускія гміны Латгаліі.

З адчыненнем з пачатку 1922-23 навучальнага году ў Дзвінску і Люцыне беларускіх гімназьяў і з разьвіць-

дэм беларускае школьнае працы ў Латгалскай правінцыі, беларуская тэатральная праца вельмі пашыраецца. На ўзор вандруйнае і дзвінскае трупы, па весках узнікаюць гурткі аматараў, якія пад кіраўніцтвам беларускіх настаўнікаў, робяць шматлікія пастаноўкі ў вясковых беларускіх школах. У гэтай працы прымае ўдзел ужо значны лік выдатных беларускіх сіл і выяўляюцца новыя сілы. З працяўнікоў 1923 і 1924 г. г. асабліва трэба адзначыць, апроч ужо памянёных грамадзян, працу гр. П. Мядзіолкі, якая кіравала драматычнаю трупай Дзвінскае Беларускае гімназьяі, гр. С. Казэкі, які кіраваў працаю драматычнае трупы Люцынскае Беларускае гімназьяі, ды вясковага настаўніка М. Талерку, які ладзіў пастаноўкі з вучнямі свайёй Шнекаўскае школы ды з бульбінаўскай моладзёю ў Бульбінаве, Пустыні і Прыдзруйшчыне.

З пачатку 1924 году сярод беларускага грамадзянства ў Латвіі пачаўся рух за стварэнне асобнага тэатральнага беларускага таварыства, якое ўзяло-б на сябе аб'яднанне ўсіх тэатральных пачынаньяў беларускае меншасці і ўзялося-б за арганізацыю сталага беларускага тэатру, забяспечыўшы яму належныя сродкі на працу.

На вялікі жал, арганізацыя беларускага тэатральнага таварыства не змагла адбыцца ў 1924 годзе, бо вядомы беларускі працес у Латвіі, які цягнуўся з сярэдзіны 1924 да сярэдзіны 1925 году, спыніў усе праявы беларускага грамадзкага жыцця ў Латвіі на цэлых два гады. Аматырскія пастаноўкі, зразумела, адбываліся, але арганізацыя сталага тэатру затрымалася на значны час.

Толькі ў 1927 годзе адчынілася, нарэшце, Беларускае Тэатральнае Таварыства ў Латвіі, якое арганізавала

ў Дзвінску і Рызе студыі для аматараў, пад кіраўніцтвам выдатных артыстаў - латышоў, а ў сакавіку 1928 году адчыніла Беларускі Народны Тэатр у Рызе, ды пачала пачатак арганізацыі гэтага-ж Народнага Тэатру і ў Дзвінску.

* * *

У дзень адчынення Беларускага Народнага Тэатру ў Рызе, 24 сакавіка, была пастаўлена вядомая п'еса Янкі Купалы «Паўлінка». П'еса прайшла з добрым поспехам і цёпла спаткана латвійскай прэсай, якая апроч рэцэнзіяў змясьціла яшчэ і фатаграфіі артыстаў і асобныя сцэны.

Рэжысэрам Рыскага Беларускага Тэатру запрошаны выдатны артыста Латускага Нацыянальнага Тэатру, гр. Ян Шабэрт, які зьяўляецца вучням вядомага расейскага артысты Станіслаўскага. Першая пастаноўка была рэалістычнай, але далей будучь зроблены спробы і канструктыўныя.

З маладых артыстаў найбольш зольнымі выявілі сябе: Надзея Мікалаева (Паўлінка), Мікола Трубецкі (Пранцыс) і Параськова Раманоўская (Альжбэта).

Рыскі Беларускі Народны Тэатр ня думае абмежавацца выключна працаю сярод рыскіх беларусаў, але намеріў сабе шэраг пастановак і ў правінцыі. Першыя дзье пастаноўкі адбудуцца ў Люцынскім паведе: 16 красавіка ў Старой Слабадзе, а 17 красавіка ў Рунданах; тут пойдзе тая-ж «Паўлінка».

У свайёй працы Беларускі Народны Тэатр спадзяецца на падтрыманьне беларускага грамадзянства і Латвійскага культурнага фонду, які ўжо зрабіў першае невялічкае асыгнаваньне ў ліку 600 латаў.

Язэп Дрозд.

Беларускі тэатр у Польшчы.

Усё-ж такі, ня глядзячы на ўсякія перашкоды, беларускі тэатр у Польшчы існуе. У Вільні маюцца нават дзье тэатральныя трупы: адна пры Таварыстве Беларускае Школы, а другая пры Бел. Інстытуце Гаспадаркі і Культуры. З-за недахопу матар'яльных сродкаў, гэтыя трупы ня маюць магчымасці заснаваць у Вільні сталы беларускі тэатр з перыядычнымі выездамі на правінцыю.

Такія пагражальныя і абражачыя адносіны панскай Польшчы да культурных беларускіх вымаганьяў ня толькі ня спыняюць энэргіі беларускага грамадзянства, а — наадварот — яшчэ больш яе растрывожваюць, узбуджаюць і загартоўваюць.

На павятовых гарадох, мястэчках і нават вёсках утвараюцца беларускія драматычныя гурткі і саматугам ставяць п'есы Я. Купалы, М. Чарота, Л. Радзе-

віча і інш. Нашае сялянства, пачуўшы аб беларускім спектаклі, масамі сходзіцца і зьяжджаецца з суседніх вёсак на спектакль і — часта бывае — не змяшчаецца нават у будынку. Зацікаўленасць і адданасць беларусоў да роднага тэатру і наогул да роднай культуры ў нас вялікая.

Недахоп грашовых сродкаў і палітычныя прасьледваньні зрываюць часам нашы культурныя пачынаньні.

М. Кацюбінскі.

З 25-га красавіка да 1-га мая украінская савецкая грамадзкая адзначае 15-я ўгодкі смерці аднаго з выдатных украінскіх пісьменнікаў Міхася Кацюбінскага. Для ўвекавечання памяці пісьменніка, СНЕ Украіны вылучыў цэнтральную камісію пад старшынствам народнага камісара асветы Украіны тав. Скрыпніка.

Кацюбінскі—адзін з выдатных украінскіх мастакоў слова эпохі 90-900 гадоў і адзін з першых пісьменнікаў, які ўзяўся намалюваць бурны перыяд рэвалюцыі 1905 году. Сялянскія паўстанні перад 1905 годам далі Кацюбінскаму матэрыял для яго бесьмяротнага твору «Гата Morgana» і та-

кіх твораў, як «Сьмех», «Ён ідзе», «Persona grata», «Невядомы» і інш., дзе яскрава адбіты сялянскі рух таго перыяду.

У творах Кацюбінскага адбіта таксама жыццё і побыт іншых нацыянальнасьцяў царскай Расеі: малдаванаў у Бэсарэбіі, крымскіх татараў і г. д. Першыя творы Кацюбінскага зьявіліся ў галіцыйскіх украінскіх выданнях, бо царскае прыгнечваньне не давала магчымасьці пісьменніку друкавацца на бацькаўшчыне.

Зараз ва ўсіх школах, ВУ, бібліатэках, клубах і сельскіх культурна-асветных арганізацыях праводзяцца

вечары і лекцыі, прысьвечаныя Кацюбінскаму. У шмат якіх гарадох Украіны вуліцы, школы і іншыя культурныя ўстановы будуць названы яго імем. У Вінніцы адбудоваецца дом, дзе нарадзіўся пісьменнік, а ў Чарнігаве, дзе ён правёў сваё жыццё і дзе напісаў свае лепшыя творы, адчынены музей яго імя. Апроч таго, у Вінніцы і ў Чарнігаве будуць адчынены помнікі пісьменніку. У музей імя Кацюбінскага перададзена перапіска яго з Максімам Горкім. Нядаўна з Сарэнта прыслан ліст ад М. Горкага, у якім ён абяцае неўзабаве перадаць у музей усе лісты Кацюбінскага да яго.

Бібліаграфія.

А. В. Нядзьвецкі. Зямельны вучастак пры школе. Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва. Менск—1928 г. Стар. 70 ц. 50 кап.

А. В. Нядзьвецкі паставіў перад сабою важную задачу, правільнае вырашэньне якое на практыцы—у жыцці дало б вельмі добрыя вынікі. Здаецца, рэч вельмі простая: стаіць школа, а пры ёй кавалак зямлі, які можна так ці іначай выкарыстаць. Але як? Мы добра ведаем, што рэдка хто з вясковых настаўнікаў і настаўніц сур'ёзна на гэтую справу глядзіць. Добра, калі зямлю настаўнік выкарыстоўвае дзеля сваіх патрэб: мае сякі-такі гарод, а рэшту засявае ярыной. Часцей бывае, што зямля арандуецца якім небудзь селянінам і значыць ні школа ні настаўнік ёй не карыстаецца. Тады на што яна пры школе.

А. В. Нядзьвецкі і ставіць сваім заданнем вырашыць пытаньне, як можа настаўнік ці настаўніца зрабіць з прышкольнага вучастку зямлі нешта вельмі карыснае для сялян.

Выходзячы з таго палажэння, што Кастрычнікавая рэвалюцыя паставіла ва ўсёй шырынні пытаньне аб набліжэнні школы да жыцця і што набліжэньне сельскай школы да жыцця ёсць набліжэньне яе да сельскай гаспадаркі, аўтар прыходзіць да выводу, што наша сельская школа павінна мець сельска-гаспадарчы ўхіл. Практычна гэта выявіцца ў арганізацыі так званай летняй школы.

Арганізаваць такую «летнюю школу»—рэч ня лёгкая, прымаючы пад увагу розныя перашкоды і з боку самаго сялянства, і з боку настаўніцтва і з адсутнасцю, с.-гаспадарчага інвентара і ўрэшце патрэбных матэрыяльных сродкаў. Аднак, гэта ня опшынае аўтара. Ён малюе схему, як павінна быць выкарыстана школьная зямля, и-

маючы ні інвентару, ні ўгнаенняў, ні сеўнага матэрыялу. «Школа—кажа аўтар—можа разлічыць у гэтым разе толькі на дапамогу селяніна, які з гэтай дапамогай прыдзе, але толькі тады, калі ён будзе ўпэўнены ў карыснасьці гэтай галіны школьнай працы».

У далейшым аўтар дае рад практычных парадак, як настаўнік мог бы лепш выкарыстаць школьную зямлю.

Лічачы плошчу прышкольнага вучастку для большасці школ роўнай прыблізна каля аднаго гектара ворнай зямлі, найбольш алпаведнай схэмай арганізацыі для масавай школы па думцы аўтара была б наступная:

Увесь прышкольны вучастак разьбіваецца на:

1. Паказальнае поле плошчай 1 гект.
2. Дасьледчы вучастак . . . 1/8 "
3. Гадавальнікі (батанічны, насенны і інш.) 1/8 "
4. Гарод 1/4 "

У далейшым аўтар дае тлумачэньні, як і што трэба рабіць у кожным вучастку.

Бязумоўна, кніжка А. В. Нядзьвецкага патрэбна для настаўніцтва. На яе павінен звярнуць сваю ўвагу і Наркамашветы і Наркамзем. Аўтар высунуў вельмі важную тэму, якую трэба вырашыць жыццёва на карысьць нашай вёскі. М: К-ч.

В. ЛУНКЕВІЧ. ГРАМАДЗКАЕ ЖЫЦЦЁ ЖЫВЁЛ. Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва—1928 г. Менск. Стар. 51. ц. 50 кап.

Трэба вітаць Белдзяржвыдавецтва за выданьне ім цэлага шэрагу невялікіх папулярных кніжок па прыродазнаўству, якія чытаюцца з цікавасьцю ня толькі дзяцьмі-школьнікамі, а нават і дарослымі людзьмі. Да такіх кніжак належыць і „Грамадзкае жыццё жывёл“ В. Лункевіча.

Аўтар дае шэраг апісаньняў з грамадзкага жыцця ровных жывёл: птушак, шаўковых папрадох, стракатак, бізонаў, зэбраў, страўсаў, кваг, жукоў-гнавікоў, жукоў-магільнікаў, шакалаў, гракоў, ружовых шпакаў, аўсянак, берагавых даставак, напугаў, вераб'ёў, жураўлёў, чапляў, афрыканскіх тупаканчыкаў, сэрнаў, малпаў-бабуінаў, ламаў, славёў, малпаў-лібонаў і г. д.

Ужо з аднаго няпоўнага пераліку назваў жывёл можна пераканацца, што тэма абхондлена аўтарам па магчымасьці поўна і вычарпана, як след.

З першай-жа старонкі кніжкі чытач захопліваецца апісаньнем жыцця птушак на паўночным ўзбярэжжы Скандынаўскае паўвыспы, дзе над морам падымаюцца высокі скалістыя горы і дзе людзі ня жыюць. Зімою сюды прыяжджаюць рыбаковы і ловяць рыбу, а з прыходам вясны выяжджаюць назад. На іх месца прылятаюць вялікія хмары птушак ровных парод і тут можна заўважыць сярод іх праявы грамадзкага жыцця. Іншыя будуць гнёзды, выгалоўваюць дзяцей, а на зіму зноў прападаюць. Толькі летам яны жывуць разам і выяўляюць свае грамадскія ўхілы. Зімою грамады гэтых птушак распадаюцца і птушкі разьлітаюцца хто-куды да новай вясны.

Ня менш цікавы і іншыя апавяданьні. Кожнае апавяданьне ілюстравана адпаведнымі малюнкамі, зробленымі мастацкі.

Кніжка надрукована на добрай паперы і каштуе нядорога—50 кап. Ёе трэба рэкамендаваць бібліотэкам, чытальням, школам і кожнаму, хто цікавіцца ведамі па прыродазнаўству. Мова кніжкі папулярная і наогул добрая.

Выдана кніжка ў ліку толькі 3 тыс. экзэмпляраў. Нем здаецца, што падобныя кніжкі маюць большы шанс на збыт.

П. Т.